

Союз радянських речей (уривок)

Петро Яценко

Увага! Ви читаєте ознайомчий фрагмент — уривок з початку твору. Придбайте повну книжку на сайті видавництва [Портал](#)

Присвячую мамі,
яка справді знала, як буде краще

Частина перша

ЛЬОДЯНИК, БАНАН

ТА ЯДЕРНА ВІЙНА

Вони їхали в поїзді з Києва до Львова: один — до мами, другий — до бабці. Один їхав провідати, і другий, зрештою, теж, але ще йому пообіцяли подарунок на день народження. Подарунок, про який мріяв би кожен підліток. За вікном пролітали поля, вкриті ніжно-салатовою озиминою, та лісосмуги, в яких починало розпускатися листя. Інтерситі долав відстань у понад півтисячі кілометрів за п'ять годин. Він би проїжджав її швидше, але навіщось зупинявся в Коростені на цілу хвилину.

Стюард перевірів їхні квитки сканером просто з екрана планшета. На дитячому квитку висвітилося ім'я Матвій, а на дорослому — Петро.

Спочатку Матвій грав на планшеті. Його герой стрибав з хмарочоса на хмарочос, нищив ворогів та збирав золоті монети. Потім хлопцеві стало нудно, він глянув у вікно, позіхнув та торкнув за плече батька, який уже починав дрімати. Матвій сказав, що цей поїзд ледве повзе. І що він співчуває батькові, бо в його дитинстві планшетів та смартфонів не було. Певно, в таких поїздках можна було вмерти від нудьги.

Петро потягнувся і заперечив, мовляв, у дитинстві йому було зовсім не нудно.

— Як ти домовлявся, приміром, з друзями, щоб піти погуляти? — запитав Матвій.

— Можна було подзвонити по стаціонарному телефону. Хоча не кожен їх мав. Наш телефон був один на дві квартири, і коли сусід говорив, то я мусив чекати.

— От бачиш!

— Не проблема! Можна було прийти до друга додому, задзвонити в двері й спитати, чи Сашко вийде, — Петро намагався довести, що його час теж був ого-го.

— Ну таке, — скривився син.

— Можна було ще покричати під вікнами. Ми збиралися по двоє, по троє, щоб голосніше було, і волали: "Окса-а-но!

Васи-илю!" — сказав батько вже без великого ентузіазму.

Матвій скептично всміхнувся. Він придивився до сивого волосся в батьковій бороді, до лисини, яка дедалі чіткіше проступала на маківці, до зморшки, що залягала на перенісці, коли тато дивився в екран телефона. Скільки йому лишилося? Ну нехай років двадцять чи тридцять. Навряд чи з такою лисиною та з такими зморшками живуть

довго. Матвій поглянув на батька зі ще більшим співчуттям. Такий собі викопний динозавр...

— Тату, а як ти був малим, були домашні комп'ютери?

-Ні.

— А інтернету що — теж не було?

— Звісно, ні. Він з'явився в нас, коли я вступив до університету.

І був дуже дорогим. А щоб зайти в інтернет, треба було подзвонити по телефону.

Син глипнув на батька з недовірою, мовляв, ну ти й заливаєш. Це ж наче сказати, що аби прийняти душ, треба ввімкнути праску.

— А ще за кордон не можна було поїхати, — сказав Петро задумливо. — Тільки якщо дуже пощастить і тільки в країні соціалістичного табору.

О, тато заговорив незрозумілими термінами. Що таке "соціалістичний табір"? Проте Матвій не став питати. Бо зараз почнуться нудні просторікування. Доведеться прикидатися, що уважно слухаєш, і стане зовсім тоскно. Тому Матвій, якому

наступного тижня мало виповнитися чотирнадцять, попросив тата розказати про своє дитинство. Приміром, про дитячий садочок чи школу. Нехай швиденько розкаже, а тоді піде купити йому хот-дог у вагоні-ресторані. З мисливською сосискою і темною булкою. І лате.

Батько трохи помовчав, протер хустинкою окуляри, зібрався з думками та спитав:

— Хочеш, розкажу історію про Наконечну?

— А хто така Наконечна?

— Дівчинка з нашого садочка.

Матвій скривився. Йому анітрохи не хотілося слухати історію про якусь там дівчинку з татового садочка. Зрештою, зараз це вже мала бути тітка, така ж лиса і зморшкувата, як і тато. Якщо вона, звісно, ще жива. Але Матвієві було так нудно, що можна й таку історію послухати. А якщо не сподобається, то завжди можна перебити й попросити хот-дог.

Петро дивився на монітор, що висів під стелею між рядами й показував по колу дурнуваті ролики. А коли знову заговорив, то зовсім не про Наконечну:

— Знаєш, чим нас годували в садочку? Вареними курячими шиями! Вони були синюватими, холодними і мали багато дрібних кісточок.

— Тату, мені аж їсти перехотілося.

Але Петро, здається, лише розпалювався і шипів Матвієві на вухо:

— Ще давали манну кашу з грудками. Бе-е! Навіть зараз не можу спокійно це згадувати!

— Ні-ні, тату, вгомонися! Я не хочу цього знати! І як ти взагалі ходив до того жахливого садка? Я б із нього втік, якби мене таким годували!

Здається, Матвій даремно затіяв цю розмову. Хтозна, що зі сказаного родаком правда, а що він вигадував на льоту. Тато був мастак із виробництва локшини та навішування її на вуха.

— Ну гаразд, — знизав плечима батько. — Але я ходив до садка лише заради двох речей. Заради сирної запіканки з варенням

та лінивих вареників. О! Ти уявити собі не можеш, якими вони були смачними! Навіть твоя бабця не могла повторити цей смак. Я б хотів повернутися до садка тільки заради того, щоб їх поїсти.

Петро мрійливо закотив очі й раптом сказав:

— А ще нас змушували правильно тримати ложку. Я не вмів, і якось мене за це вдарили по лобі великим ополоником, аж луна пішла!

Матвієве обличчя видовжилося від здивування. Він уважно слухав далі.

— У нашій садочковій кухні жила одна тітка. Принаймні я вважав, що жила. Бо вона ходила там у запряному халаті та м'яких шльопанцях, у яких великі пальці її ніг попротирали дірки. Тітка була така лиха, що аж сичала, коли ми зазирали на кухню і дражнили її. Інколи ганялася за нами, але то було не найгірше.

Найгірше було, коли вона била нас ополоником. Ополоника боялися всі, навіть Наконечна.

— Тату, то хто така ця Наконечна? Розкажи нарешті!

— Наконечна була найсильнішою людиною в нашому садочку, на голову вищою від усіх. І коли вона ставала лихою, то починала молотити кулаками, наче скажена мавпа! І тоді ховайся, бо кулаки в Наконечної були здоровенні. Подейкували, що її перевели до нас із першого класу школи, бо вона там усіх побила, навіть директрису. Думали, що в садочку Наконечна трохи заспокоїться, бо в нас була тиха година. Але де там! Ми всі її дуже боялися, тому обходили десятою дорогою і сахалися, коли вона щось нам

говорила. Тільки Наконечна могла б побити тітку з кухні. Я дуже хотів на це подивитися. Та що там казати: всі ми в садочку цього хотіли.

— І що, вона її побила? — Матвій уперся руками в підлокітники.

— Чекай. У садочку я зрозумів, що речі мають владу, — Петро відчув, що йому таки вдалося зацікавити сина і говорив тепер притишено. — Я це зрозумів, коли Анжела Мельник принесла рожевий пенал, на якому було оленятко Бембі. Воно підморгувало, коли пенал крутили в руках. Ми всі милувалися ним на тихій годині.

— А ви що — не спали на тихій годині?

— Я — ніколи! Може, хіба раз. Випадково. Зазвичай я лежав і прикидався, коли вихователька ходила й пильно зазірала кожному в обличчя. Коли вона думала, що всі вже сплять,

і виходила, ми зіскакували з ліжок і билися подушками. Бо ми всі були борцями з системою! Спали тільки слабаки!

"Ага, — подумав Матвій, — а тепер ти навіть у поїзді куняєш".

— А от Наконечна любила поспати. Вона лежала на спеціальному ліжку — найбільшому серед наших ліжечок.

На ньому помістилася б і вихователька! — Петро замовк, а тоді продовжив мрійливо: — Ясна річ, якби в мене тоді був такий пенал, як в Анжели, то я підкупив би тітку з кухні, щоб вона не била мене ополоником. Але в мене не було рідні в Канаді. З

усіх іграшок я міг зробити тільки паперового літачка зі сторінки зошита, як навчив мене твій дід. Або кораблика. Дід ще вмів складати з паперу чорта, який ходив похилою дощечкою, але його робити було складно.

- Що, у вас не було нормальних іграшок?
- Були. У садочку — дві металеві вантажівки, ляльки для дівчат і конструктор.
- "Лего"?

ДИТЯЧІ ІГРАШКИ РАДЯНІВ

Як і більшість побутових товарів, хороші дитячі іграшки в Радянському Союзі купити було важко. Часом батьки привозили дітям омріяні подарунки

з відряджень до Києва чи Москви, бо в менших містах постачання було значно гіршим. У мережі магазинів "Дитячий світ" по справді цікаві іграшки, приміром, по машинки чи місяцеходи з дистанційним керуванням, доводилося стояти в довгих чергах. Діти в СРСР у вісімдесятих роках бавилися пластиковими фігурками "солдатиків" — матросів та піхотинців радянської армії, зроблених зазвичай досить неякісно. Набагато якіснішими були фігурки індіанців, ковбоїв та навіть первісних людей. Також діти захоплювалися моделями військової техніки та автомобілів з металу в масштабі 1:43. Часто такі модельки колекціонували й дорослі. Популярними були настільні ігри: футбол, хокей, морський бій. У вісімдесятих роках захоплювалися грою "За кермом" — тут треба було керувати нерухомим автомобілем на круглому стенді, який обертвся. СРСР випускав пластикові та металеві конструктори, проте якість деталей була низькою. Часто батьки вдосконалювали ці іграшки: додавали електродвигуни чи робили на заводах додаткові деталі. М'які іграшки та ляльки радянського виробництва виглядали не надто привабливо, але великого вибору в дитячих крамницях того часу не було.

— Е-е, ні. Ну, принцип був подібним. Вантажівки годилися хіба що влаштовувати карколомні аварії. Вони в садку були погнутими, мали по два колеса та ледве їздили. Тому всі розхапували конструктор — якомога більше деталей у жменю, щоб із них бодай щось побудувати. Що більше дітей забирали батьки під вечір,

то більше деталей залишалося, тож я любив, коли мене забирали останнім. За цей час переді мною виростав палац чи вежа з безліччю кімнат, не те що в нашій квартирі.

А вдома в мене була пожежна машина, в яку наллеш води і потім бризкаєшся нею, коли стискаєш гумову грушу.

Петро раптом почував лисину, замовк і за мить перескочив на тему, яка, певно, була для нього більш приємною:

- Якось Анжела показала нам льодяник. Ми всі бачили цю цукерку в її пухкій

ручці, коли роздягалися біля шафок після прогулянки. Анжела сиділа на лавці: виставила одну ногу

в гірчичних колготках, а другу, ще взуту в черевичок, підібгала під себе й манила нас цукеркою, немов курчат. Я ще жодного разу не бачив речі, прекраснішої за цю цукерку! Як далеко вона стояла на шаблі свого розвитку від іриски "Золотий ключик" — цієї безформної цеглинки, в'язкої як смола! А яким прекрасним здавався фантик льодяника! Фантики радянських цукерок були тьманими. А цей — із якогось космічного прозорого матеріалу!

І по краях дві ледь помітні білі смужки, вздовж яких чіткий дрібний текст латинкою. Латинка була абеткою фантастичного світу, з якого до нас потрапляли лише деякі речі. Такі, як рожевий пенал з оленятком Бембі та цей ідеальний льодяник: прозорий, обтічний, лаконічний, досконалий!

Петро так захопився, що вже розмахував руками. А тоді почав копіювати голос дівчинки, через що Матвієві стало незручно перед іншими пасажирками:

— Я дам його тому, хто дасть мені щось цікаве! — голос

Анжели у виконанні батька виявився хрипливатим та низьким. Проте батько не помічав своєї ганьби.

— Навколо Анжели відразу заїжачилися руки, які простягали:

- надгризене яблуко,
- надламане сухе печиво,
- голого пупса з однією рукою,
- гумку для волосся,
- колесо від металевої вантажівки (таке ж жахливе, як і вся вантажівка),
- просто відкриту долоню, тільки дуже велику.

Ця долоня, котра ще й була не такого кольору, як нормальні долоні, а коричневою, наче в мавп, належала Наконечній. Вона перед тим лущила ще не зовсім достиглі горіхи, які назбирала на прогулянці. І теж хотіла цукерку, що її так "люб'язно" пропонувала Анжела. Шансів у мене було мало, що й казати, — зітхнув батько. — Мало в кого було так мало шансів!

Анжела зверхнім поглядом обводила запропоноване і вже майже зупинилася на понівеченому пупсі, як я намацав у кишені те, що дало мені надію. Це був звичайний фантик від якоїсь дешевої і не надто смачної цукерки, який я знайшов на прогулянці. Але головним був не він, а те, що всередині. Перстеник, зроблений зі щирого золота, яке місцями вже пооблазило. Це були не всі його принади: перстеник мав крихітний червоний камінчик. Його тримали дві металеві лапки, бо третя обламалася.

Камінчик хилитався і щомиті міг випасти. Але ж тримався! Як я забув про цей скарб на дні кишеньки у своїх штанах з колінами, забрудненими піском та травою?!

ШКІЛЬНА ОСВІТА РАДЯНІВ

У Радянському Союзі була десятирічна середня освіта: з першого по третій клас — початкова школа, з четвертого по восьмий —

неповна середня, з восьмого по десятий — середня. З 1940 по 1956 роки, щоб навчатися в старших класах — з 8 по 10, — треба було платити. Це призвело до того, що бідні верстви, як-от селяни, не могли здобути середню освіту. Після восьмого класу можна було піти вчитися до професійно-технічних училищ по робітничі спеціальності (токарь, токарь, токарь тощо) або ж до технікумів, які давали більш глибоку спеціалізовану освіту.

У всіх школах Радянського Союзу обов'язковою до вивчення було російська мова. Натомість у школах Російської Федерації не вивчали українську, білоруську

КІНЕЦЬ ОЗНАЙОМЧОГО ФРАГМЕНТУ.